

Gudsnärvaro i Lars Noréns diktning.

Lars Norén är en av våra främsta dramatiker. Mindre känt för en vidare allmänhet är Noréns poetiska verksamheter. Han började som diktare i början av 60-talet har under många år bidragit med djup och insiktsfull poesi. Den rymmer ett stort mått av personlig existentiell vånda, men också en väsentlig, för att inte säga nödvändig, ”brottning” med Gud och de stora, centrala problem och glädjeämnen som den religiösa människan ställs inför. En gudomlig människosyn vilar centralt i poetens texter, vilket gör att Lars Noréns poesi är ständigt närvarande, som tolkning och uttryck i vår aktuella värld och tid.

Att en författare i sin poetiska beskrivning av verkligheten går ner på den s.k. abstraktionsstegen är en naturlig företeelse. Det är naturligt så till vida att poeten successivt söker sig fram till ett centrum i sitt skrivande – ett centrum där det inre, personliga jaget, kolliderar med ett bärande existentiellt djup. Det innebär ett växande inåt, samtidigt som djupet paradoxalt nog visar på ett växande inåt. Detta kan också ses som en individuell, dialektisk process, som utlöser konflikter, spänningar, både psykotiska, kaotiska, och starkt analytiskt mättade konfliktsituationer. Den egna personen blir utlämnad, bildspråket reduceras till kärnord; ord lyfts fram, som i sin konkretion integrerar både känsla och förnuft.

På denna medvetenhetslinje har alltid Lars Norén befunnit sig. Han har i sina personligt färgade uttryck bekänt sig till centrallyrikernas suveräna position. Därmed har han också förmått vara både rörlig och intensivt sensibel i sin lyrik. Främst ser jag att författarens medvetenhet handlar om att bevara den personliga identiteten, att alltid bekänna sig till det egna jagets reflektioner; att aldrig utlåna sig till ett poetiskt godtycke, där politiska och sociala dimensioner kan skyla över individ och personlighet. Därför blir Noréns poesi äkta. Han söker bilder i det språk, där allt tycks för honom möjligt att tolka och förmedla.

Redan i debutdiktsamlingen ”Syrener, snö”, 1963, visar han på grunden för sitt seende. Här finns onekligen anknytningspunkter fram till samlingen ”Order”, som kan ses som en central diktsamling i författarskapet. Anknytningarna finns främst i den omedelbara, direkta och spontana självutlämningen, där destruktion, förgänglighet och desperation möts för att lyftas fram i medvetna språkbilder.

Att känna igen sig själv i inre syner blir för Norén en nödvändighet. Detta kan kanske leda till självupptagenhet, till egocentricitet. Men hos Norén är det svårt att finna att självupptagenheten är till för sin egen skull. Hans introverta hållning får alltid ett centrum, där han tangerar de primära existensvillkoren, och han formulerar därmed bärbara budskap:

*I allt som är förtvivlat
känner jag igen
mig själv, i allt som
luktar illa upphängt på
väggen för eftermiddagens bruna
arbete och rättegång”*
(Revolver 1969).

Den nya teologin

I "Order" antyder Norén några teologiska gestalter, som angivit riktningar, då det gäller att formulera de existentiella och essentiella frågorna. Dietrich Bonhoeffer finns antydd, Paul Tillich finns omnämnd. Att båda dess tongivande 1900-talsteologer tilltalar Norén är på sätt och vis självklart.

Bonhoeffer med sitt klart uttalade engagemang i världen, främst uttalat i fängelsebrevet. Dödssituationen, ångestsituation är klar. Lars Norén finns där också bekännande sig till en Gud, som mer eller mindre är avståndets Gud. Men Gud får sin klara medvetenhet motiverad genom avståndet, utsattheten. Dödsångesten i fängelsehålan – i det tyska koncentrationslägret, uppenbarar en gudsrelation som inte är den konventionella, men väl i det mörka djupet en levande gudsrelation. Kanske är detta en del av den s.k. negativa teologin, där Gud uppenbarar sig i det allra minsta, i det utplånade, i, med, och under lidandets yttersta konsekvens, som ligger uttryckt i nattvarden. En Gud som deltar i världen och identifierar sig med den.

Lars Thunberg skriver i kapitlet om Tillich i boken "Det saliga bytet":

När Tillich säger, att människan har en värld, förutsätts givetvis det nu sagda. Det betyder nämligen två ting samtidigt: att människan ser världen med sig själv som centrum (hon "har" den) men samtidigt att hon ser sig själv som en del av världen (hon har världen som sitt givna korrelat). Mellan självet och världen uppstår dock i existensen en kris. Genom att självet där icke har ett integrerat centrum, är dess relation till världen också problematisk.

Den existentiella krisen är uttalad i många av Noréns dikter. I "Order" finns denna kris mer accentuerad än tidigare i hans författarskap. Krisen är aktuell på det viset att författaren tar fram vad Tillich menar med den ontologiska chocken eller den metafysiska chocken. Norén knyter an till ett existentiellt ångestmotiv, som idémässigt förankrar honom i den filosofiska linjen över Sören Kierkegaard till Martin Heidegger.

Existentiell kris är också en religiös kris. Det är intressant att notera att Lars Norén inte gräver ner sig i det lyriska 40-talets ateistiska pessimism. Han har tidigare uppenbarat den direkt religiösa kontakten med Gud i världen, med Gud som varats egentliga centrum och uppehållare. Redan i "Encyklopedi" 1966 finns ett avsnitt med undertiteln: "Samtal med Gud". Här finns en innerlig kommunikation med Gud, som gör att gudsrelationen finns här, som en naturlig del av livet självt:

*"Jag är ren.
Ingen är som jag.
Ingen är så ren som jag, eller hur, Gud!
Har jag inte alltid lytt Dig, Gud.
Det vet du.
Hur många gånger har jag inte alltid ringt till dig Gud!"*

Att "ringa" Gud, att söka kontakt med "Honom" i den mörkklagda existensen är att söka sig in mot centrum. Det är Bonhoeffers situation, det är Tillich' centralpunkt, det är också Simone Weils livsintention, liksom detta tema finns åter och åter uttalat i Birgitta Trotzigs romaner.

Lars Ahlin som förebild

Och här finns också nära kontaktytor med Lars Ahlins människotro, då det gäller att definiera utgångspunkten för individen och det evighetsvärde, som finns utlagt redan i den existentiella tillblivelsen.

Så är det också påtagligt att de religiösa symbolerna kommit att dominera diktsamlingen "Order". Med det menar jag att de religiösa språksymbolerna tolkar ett medvetet centrum av livet, som blir mer och mer synligt, om läsaren förknippar Noréns språk med det bibliska språket. Ibland kan jag finna att författaren medvetet arrangerar dikterna i en nomadmiljö för flera tusen år sedan. Han tar fram ökensymboliken, ugnarna, askan, krukorna, doften av sträva sanddyner, eldslågor, ljus och mörker, kyla och hetta, vilka blandas och blir till en för oss nertonad, stiliserad verklighetsbild. Kanske finns det också i denna reduceringsteknik en anknytning till det avklädda och de metafysiska gestaltningar, som påminner om Samuel Becketts dramateknik. Döden, stenarna och det psykotiska mörkret har tidigare funnits i Noréns diktning. I "Viltspeglar" 1972 heter det:

*Jag bränner min lampa på ängen.
Jag sitter i det vita
mörkret, i dagsslåtterns fladder,
och dricker min stillhet med jordiga händer.
Pulsslag nå långt in i hemmet,
döda och bortblåsta.*

Dessa pulsslag, som kan nå långt in i djupet, och slå med omåttlig kraft i kropp och själ; visar sig driva fram i en livskraftig åder, som lever inför Herren JHWHs ansikte. Vi lever med vår puls i den verklighetens ugn, som Norén talar om, och som kan återfinnas i den tjugoförsta psalmen i Psaltaren, där det i den tionde versen sägs: "Du sätter dem som i en brinnande ugn/ när du visar dig./ Herren förtär dem i sin vrede,/ elden slukar dem"

Det ondas destruktivitet skall förgöras – det är den glödande ugnens verklighet. Vår värld finns här, som en del i vår verklighet. Och det är i denna glödande "verklighetssugn" som Noréns dikter får sin medvetna livskraft. I "den anonyma askan" finns ett språk, som talar utan att det kan styras av den mänskliga hjärnans viljeakt. Där finns ett språk, som i djupet talar om det oåtkomliga och det onåbara; där vi tvingas avkläda oss våra masker, attityder och inre förklädnader.

*Språket
ser på mig
i den anonyma askan
utan asyl, utan arkiv utan inresestämplar*

*I natt lever den
i ugnarna av
stillhet, med deras avhängda
lyckor, som oavbrutet
förvandlas till
den nya timmen, det nya
mörkret över bädden.*

*den nya svala
varma friden
i krukornas
stungna
vatten*

*sömnens Ugnar: jag är
i en varm vind i
dödsugnarnas
portar,
där nattens frukter:
måste skina,
stråla
och äta från boken.*

Språkets nollpunkt

Språket som tystnad och definitiv nollpunkt har Norén tidigare beskrivit. Här finns den närmaste anhörige som tigande och de konstnärliga mästarna beskrivs med stumhetens ord. (Dagliga och nattliga dikter, 1974):

*Språket tiger, löven tiger,
fåglarna tiger, din kropp tiger,
sjömanspojken från Lancaster
med avskurna ögon tiger
och leder in hästarna i ett jättestall
med bås för hundratals djur
Mozart och mor tiger.*

I den antydda stumheten kan tankarna föras över till skapelsen, där den materiella grunden vilar. ”Stenarna”, vilka ofta återkommer i centrala sammanhang boken igenom, står för en gudsnärvaro som upplevs intensivt, som ett igenkännande samspel mellan människa och natur. Och Gud finns där såväl i den konkreta stenens tystnad, som i avståndets tystnad; den Gud som vi privat kan tilltalas av och inringa eller det kan vara en Gud som för ”tillbaka in i livet”.

*Också stenen spänner
sina vingar
Gud håller sin autism i dem
...*

*Som fosterrörelser
pågår tystnaden i stenarna.
- - -*

*Avståndet till Gud
är större än
avståndet från Gud*

*Gestaltning
i den främmande fukten
- har beslöjat dig
täckt dig
dolt dig med
nakenhet, ändamål
- - -*

*Nära, avjagade
ser vi Guds
tystnad*

*Rutorna
till världen
har tryckts in*

*Varje splittra
är hel.*

Vid sidan av de religiöst/existentiellt fixerade dikterna finns de psykoanalytiska dvs. de dikter som söker inringa den personliga karaktären av ångestuttryck. Norén talar om ”Kretschmernatt” och ”Kretschmerfötter”. Kanske finns det hos författaren ett starkt behov av att kartlägga sin egen person genom t.ex. Emil Kraepelins schizofrenibegrepp. Den tyske psykiatern Kretschmer hävdar bl.a. att de personer som har höga moraliska krav lättare får kännning av paranoia psykos. Psykosen kan utlösas, då allvarliga felsteg eller felhandlingar görs, då personens samvete allvarligt blir stört.

Den genomskinliga människan

Jag upplever att Norén beskriver just denna komplikation mellan jagets samvete och världens tillstånd. Att ”ploga intets rum” betyder att totalt, uppriktigt och analytiskt betrakta ”den genomskinliga människan”, och därmed uppleva våndan av en djupgående inre konflikt. Att uppleva ”kretschmernatten” kan innebära att gå in i världens lidanden, att känna igen och identifiera sig med dem som bär på ”det plågsamma korset”, och därmed känna en intensiv samhörighet med ”de dödas dämpade tystnad”.

*men vid fästet
slår de stora
vingarna utan fjädrar
inom mig, -
de slår långsamt och omärkligt
50 gånger inom mig
med sina osynliga
vingar och äter
denna Kretschmernatt*

Det är som att åter skruva upp

de dödas dämpade tystnad

träplog, benplog
- *Tillich*

Händelserna kan också kopplas till den katatoniska oro, som författaren beskriver. Oron, ångesten, kan bli så total att den inre passiviteten tar överhand och fångar upp personligheten i depressionens mörker. Norén visar på detta förhållande i dikten "Katatonins befallning", där han skriver om "att dö bortom sig själv".

Kattoni är en benämning på ett schizofrent symptom, som kan ta sig uttryck i labila personlighetsyttringar. Norén har tidigare tagit upp detta tema i den omfattande diktsamlingen från 1968: "Stupor – Nobody knows you when you're down and out." Det är här namnlösheten, det förstelnade kaosmörkret, som gör sig gällande, dels i personligheten, dels i verklighets- uppfattningen.

Norén betonar det värde, som måste finnas även för det namnlösa. Då menas att verkligheten måste i sig bära ett etiskt, moraliskt värde, som är okränkbart dvs. heligt. Sådan är människan! Hon har ett värde i sig själv. Här förenas Lars Ahlins och Lars Noréns människosyn. Livsvärdet blir det centrala, oavsett det namnlösa, det likgiltiga, det prestationsbefrämjande. Av dessa skäl blir dikten "Katatonins befallning" central i diktsamlingen "Order":

*Straffet har redan utdelats och är så fruktansvärt
att vi måste begå det yttersta brottet.
Vi är alltjämt orörliga och erövrade
därför att vi är ansvariga för handlingen
som vi inte vågar begå eller uppleva.*

*Att då, bortom sig själv, är att utföra
en sista överväldigande befallning från katatonin:
bli motsägelse, enkelhet, ge upp allt motstånd.*

*Det som finns i världen är inte längre
en verklighet, utan ett värde.
Det namnlösa måste förbli namnlöst
till vi delar benämningen
som inte längre är kränkande.*

Människa - Gud

Lars Noréns diktsamling "Murlod" tillhör en av dessa samlingar, som fordrar läsarens öppenhet och engagemang. Främst beror det på det reducerade ordflödet, den korta och ordknappa diktstrukturen som är skelettlik. Förf. ger läsaren de nödvändiga kärnorden tillsammans med småord av typ adverb, prepositioner och konjunktioner, för att visa på kärnordens olika läge och deras bindningar med varandra. Orden finns där som stenar i en påbörjad mur, och för att orden, muren, skall bli levande fordras att läsaren är med och bygger vidare; är med och fyller bruket mellan stenarna. Och kanske är det här som murlodet har sin centrala funktion, genom att hålla den vertikala linjen i stabilt läge så att verklighetens ord

kan inta en plats för att kunna beskriva känsla och tanke. Det är den personliga muren som byggs i relationen: människa – Gud.

Att ”läsa samman dessa stenar” är ett fascinerande arbete, men också ett tidsödande företag. Murbruket hos Lars Norén är i de senare samlingarna inte så utblandat med vatten att det är lätt att fästa stenarna vid varann. Snarare är murbruket torrt, kärvt och cementliknande. Det doftar öken, törnen och dödslukt vid denna mur. Det är lidandets arbete som beskrivs. Den negativa verklighetsbilden fogas samman med möda, svett och tårar. Det är ett inre, svårt och hårt arbete. I depressionsstuporna kan inte några stenar fogas samman. Då kan inte muren bli någon hel verklighet, stenarna fäster inte vid bruket, stenarna vittrar sönder, handen vägrar att röra sig och den autistiska stumheten tiger och lider i inre smärta: ”Stenar, omålade, tunna/ hör jag ännu i/ dig, i kataton/ fångsnö...”

En lidande Kristus

Den inre själsliga läsningen är tydligt markerad i denna diktsamling. I fastetid är det lätt att se en lidande Kristusgestalt framför sig. Törnet vilar på hjässan; korset och döden står för det inre lidandets manifestation. Och Noréns mur byggs någonstans där i själens öken, där människor törstar, hungrar och frestas. De ”fyrtio dagarna och fyrtio nätterna” blir här också fyrtio år, och därmed liktydigt med en existentiell ångestvandring, där gudsfrånvaron är kännbar i en allt mer stegrad skuldbelastning. Vem läker och förlåter i en sådan stund? Vem helar ”en oberörd, en likgiltigs andakt?” frågar författaren.

Noréns frågor är många. Men samtidigt pekar han på var den vertikala lodlinan hänger. Han visar var ”otydbara läppar dricker” och var oliktänkande kan få den helande tillitens dryck:

*Vem står mot den
Hemska texten?*

Ingen.

*Ingen, en kretin, en kristen.
Står tjudrad mot
Troheten.*

*Korsets repressalier
Är intets
Kilar, hospitaliserade.*

*Också från dina
Otydbara läppar dricker, oliktänkande.
En kastanj av lättaste
Värld.*

Och i denna vandring, i detta arbete, kan människan möta ett ”du” som fyller honom eller henne med kärlek. Det är här som ”sluttningens moder” kommer med smekningen, som visar att ”själens lindor inte är ensamma”.

När jag läser diktsamlingen "Den ofullbordade stjärnan" så letar jag på sätt och vis efter den röda livstråden, som ger mening och substans åt den hemlighetsfulla skeende som boken berättar om. Och tråden för in mot den mystiska enhetsupplevelse, som visar på en omedelbar närvaro av Gud. Den poetiska tråden leds in i ett komplext mönster, där liv och död hålls samman, därför att kärlekens "ofullbordade stjärna" visar på ljusnyanser i mörk natt, i smärtans plåga, i jordisk bundenhet. "Nu kan ljuset,/ dödsstort,/ leta själv,/ du kan inte ertappas/ i aurans/ förnedring".

Kanske är det så att när det äkta ljuset av liv letar sig in i en människas innersta, när det tar form i en klar upplevelse av sanning och kunskap; ja, då visar det sig att i "aurans förnedring" ryms den äkta ångestkänslan över ens eget liv. Som när en mor värnar om sitt barn, när födelsedepressionen kan liknas vid en förberedande kamp för det nyfödda barnets liv; då blir det inte bara det egna livet som står i centrum för omsorgerna, utan också de andra, de mest förnedrade, de mest utsatta. Som om denna upplevelse kunde jämföras med den inledande fasen till ett epileptiskt anfall, där syn- och hörselintrycken inte kan förankras i ens egen personlighet, utan blir tecken på ett djupare och hemlighetsfullare samband, som uttrycker en omedveten livsvilja.

Kärlek, ömhet, liv

Människan lever i "verklighetsaveln" med en naken, blottad navelsträngs skörhet som livsnerv. Syretillförsel måste fungera för att kärlek, ömhet, liv skall kunna fortleva. Det är den funktionen, som kan "avlasta döden" för att kunna öppna dörren till ett fruktbart rum, där livets ljus flödar så att träd, löv och mänsklig hud kan vara vända "mot sitt nyfödda ljus".

Samlingen "Den ofullbordade stjärnan" framstår för mig, som en livsbringande och livsbejakande punkt av ljus. Stjärnan lyser "rent som evangeliet" i varje människa. Det nya livet; "i barnets ven", springer denna "venstjärna" fram, och sprider det medvetna ljuset "till gott och ont/ väcker det/ dig." Tydligt är det här, som medvetna livskonflikter kan lyftas fram – i skärningspunkten mellan ljus och mörker - där är vi hemma i "verklighetsbönens" närhet:

*vi hör sång
från fåglar
som föds och dör samtidigt.*

*jag lär mig
stanna inom dig, hos
dina strån som
blåser över gränsen*

Nära dödens och utsatthetens verklighet finns det ett skydd för det destruktiva, en kraftfull dimension av liv, som kräver kamp för att kunna upprätthålla stjärnans spegling av det äkta solljuset – det innersta av ljus och liv; allt detta därför att sjukdomshärdarna, metastasens drivkrafter är många, och kanske ser författaren sin dikt just som besvärjelse, som skydd, som fosterhinnan runt de skyddande orden, livet:

*Verklighetsbönen skiner bland
ljusen, flådda,*

*i skyddsörret, tåren, stark
avskärmad mot
varje världslucka
i metastasens
kontor,*

*ett strå
försköras
i din
modersstorm,*

*jag kräks ditt
rena
hjärta.*

Inget liv är rent men det kan upphöjas och ges värde. Trots att var och en ”trampar runt/ sin dödsstjärna” så finns där mitt i livets ström en sönderkysst längtan av liv, ett växande strå, som bär ”himlen inom sig”.

Det går att säga åtskilligt mer om det komplicerade spelet i Lars Noréns författarskap. Jag har angivit några riktlinjer, som knutit samman en intensiv jaglyrikers konfrontation med sig själv och världen, både på det etiska och psykoanalytiska planet.

Slutord

Det finns dock anledning att fundera vidare utefter de olika referenser som Lars Norén erbjuder. Här finns en rad betydande namn angivna i dikterna, vilka vart och ett skulle kunna bilda plattform för kommande teologiska och litterära analyser. Här finns namn som Mäster Eckehart, Karl Vennberg, Giuseppe Ungaretti, Friedrich Hölderlin, Paul Celan, Rainer Maria Rilke, Friedrich Nietzsche.

Hans-Evert Renérius

Litteratur:

1. *Syrener, snö* 1963
2. *Encyklopedi*, 1966
3. *Stupor*, 1968
4. *Revolver*, 1969
5. *Viltspeglar*, 1972
6. *Dagliga och nattliga dikter*, 1974
7. *Order*, 1978
8. *Murlod*, 1979
9. *Den ofullbordade stjärnan*, 1980

